

İktisadi Sistemlerde Bölüşüm Sorunu: Alternatif Bir Yaklaşım Olarak Ortaklık Ekonomisi

Musa ÖZTÜRK¹

Şükrü İNAN²

ÖZET

İktisadi sistemler insanların düşünce yapılarını ve davranışlarını çok boyutlu olarak etkilemektedir. Genelde kapitalizm ve sosyalizm olarak tasnif edilen bu iktisadi sistemlerin sahip oldukları uzun geçmişe ve uygulama alanına karşın günümüz iktisadi sorunlarına çözüm üretemedikleri bilakis bu sosyoekonomik sorunların kaynağı oldukları düşüncesi yaygınlaşmaktadır.

Çalışmada iktisadın tanımının Ricardo merkezinde bölüşüm odaklı olarak ele alınarak, iktisadi sistemlerin düşünce temellerine, işleyişlerine ve bölüşüm yapılarına değinilmiştir. Devamında da günümüz temel iktisadi sorunlarına sistematik bir çözüm önerisi olarak kavramsal ve kurumsal yapısı ile ortaklık ekonomisi ve ortaklık ekonomisinde bölüşüm meselesi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Sistemlerde Bölüşüm, Kapitalizm, Sosyalizm, Ortaklık Ekonomisi

Distribution Issue in the Economic Systems: The Share Economy as an Alternative Approach

ABSTRACT

Economic systems affect people's thinking and behavior in several ways. In general, despite the long history and practice of economic systems that have been classified as capitalism and socialism, the idea that they cannot find solutions to today's economic problems but rather a source of socio-economic problems are widespread.

By considering the definition of economics focused on Ricardo's vision of distribution, the economic systems (capitalism and socialism) evaluated in terms of their philosophy, operation and distribution structures. Afterwards the share economy has been discussed as a systematic solution to the today's economic problems with considering the conceptual and institutional structure of the share economy and distribution issue has also assessed in the share economy.

Key Words: Distribution in Economic Systems , Capitalism, Socialism, Share Economy

¹ Arş. Gör., Şırnak Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, mozturk@sirnak.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, sukru.inan@inonu.edu.tr

1. Giriş

Günümüzde siyasetten tarihe, evlilikten suça, spordan sanata, gıdadan gayrimenkule ve daha nice alana kadar geniş bir yelpazede karşımıza çıkan iktisat bilimi, özellikle son üç yüzyıldır oluşturduğu sistemler ile insanların ihtiyaçlarını kolaylıkla gidermelerini sağlamayı amaçlamaktadır.

Tanım olarak literatürde genellikle “bireyler ve toplumların kıt kaynaklarını sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak için nasıl kullandıklarının incelenmesi (Alkin ve diğerleri, 2009: 4)” şeklinde yer alan iktisadın, bir bilim dalı olarak, günümüzde insanların gerek nicelik gerekse de nitelik bakımından giderek derinleşen ve farklılaşan ihtiyaçlarını karşılayamadığı görülmektedir. Bu durum yeni arayışlara neden olmakta, iktisadın tanım ve kapsamının yeniden ele alınması ihtiyacını gündeme taşımaktadır.

Bu çerçevede alternatif iktisat tanımlamaları ve yeni sistem önerileri dünyanın birçok bölgesinden iktisatçılar tarafından mütemadiyen ortaya atılmakta ve tartışılmaktadır. Ortaklık ekonomisi önerisi de mevcut iktisadi sistemlerin çözüm üretme yetilerinin kaybolmuş olduğu ve bu sebeple de ihtiyaçları karşılayamadığı düşüncesi ile ortaya atılmış, iktisadın konusunun getiri ve maliyet paylaşımında adaletin ne olduğu ve nasıl sağlanacağı üzerine yoğunlaşan bir öneridir. Bu sebeple Ortaklık Ekonomisi; iktisat biliminin konusunun gelirin paylaşımında adaletin nasıl tesis edilmesi gerektiğini - Ricardo ile paralel olarak - belirtmektedir.

David Ricardo iktisadın konusunun gelirin üretim faktörleri arasında nasıl paylaşılacağı olduğunu belirtmiş, bunu Malthus’a yazdığı mektupta şöyle ifade etmiştir (Öztürk, 2009: 77).

"Size göre iktisat servetin nedenleri ve niteliği üzerinde bir araştırmadan ibarettir. Ben tersini düşünüyorum ve onun oluşumunu tamamlamak üzere yarışma halinde bulunan sınıflar arasında sanayi ürünlerinin dağılımı konusuna dair bir araştırma şeklinde tanımlanması gerektiğine inanıyorum. Günden güne şu kaniya vardım ki birincinin incelenmesi faydasız ve aldatıcı, fakat ikincisi bilimin öz konusudur".

Ricardo'nun “bilimin öz konusu” olarak ifade ettiği bölüşüm ilişkileri; gelirin, klasik tasnife göre, toprak, emek, sermaye ve girişimci olarak ifade edilen üretim faktörleri arasındaki bölüşümünü ifade etmektedir. Bu bölüşüm ilişkileri aynı zamanda iktisadi sistemlerinde ortaya çıkış noktalarını oluşturmaktadır. İktisadi sistem, birçok farklı tanımlaması olmakla birlikte her şeyden önce bir üretim ve gelir dağılımı yöntemi olarak ifade

edilebilmekte, hangi mal ve hizmetler, hangi yöntemle, kimin için üretilecek sorusuna en iyi cevabı aramaktadır (Öçal ve diğerleri, 1997: 43).

Günümüzde genellikle kapitalizm ve sosyalizm olarak tasnif edilen sistemler farklı yapıları ve işleyişleri doğrultusunda insanlara ihtiyaçlarını giderme konusunda sistematik önermelerde bulunmaktadır. Ancak bu sistemlerin önermelerinin uygulamada ne düzeyde başarılı oldukları, sundukları reçetelerin sorunlara ne kadar çözüm ürettikleri ve yan etkilerinin ne oldukları oldukça tartışılmaktadır.

Bu çalışmada ilkin iktisadi sistemlerin fikri temelleri, kurumları, işleyişleri ve bu sistemlerde bölüşümün nasıl gerçekleştiği özetle ele alınmış, sonrasında ise gelir dağılımında adaletin sağlanması ve ihtiyaçların kolayca karşılanmasına dair yeni ve farklı bir öneri olarak Ortaklık Ekonomisine değinilmiştir.

2. İktisadi Sistemler: Kapitalizm ve Sosyalizm

İktisadi sistem; bir ülke veya toplumda temel ekonomik sorunların çözümlenmesi ve yaşamın aksamadan idame ettirilebilmesi için ne gibi yapılanmaların ve kurumsallaşmanın olması gerektiğini ifade eden tanımlamadır. İktisadi sistem ile iktisadi düzen farklıdır, iktisadi sistem “olan”ı ve daha çok “olması gereken”i bir arada ele alır. İktisadi düzen ise ülkeden ülkeye toplumdaki topluma, toplumların sosyoekonomik yapılarına, halkın davranış biçimlerine, hukuki altyapıya ve benzeri faktöre bağlı olarak farklılık göstermekle birlikte sistemlerin vücut bulmuş, yapılanmış-kurumsallaşmış halini yani “olan”ı “realite” yi ifade etmektedir (Eski, 2007: 40-42). Bu açıdan sistemlerin karşılaştırmasında ülke örneklerinden ziyade teorik arka planları ve doktriner yaklaşımları karşılaştırılmaktadır.

Kapitalist ve sosyalist iktisadi sistemler birçok farklı şekilde ifade edilmektedir. Bu farklı ifadeler genellikle sistemlerin öne çıkan kurumları üzerinden şekillendirilmiştir. Örneğin; kapitalist iktisadi sistem (kapitalizm) yerine onun öne çıkan kurumu olan serbest piyasa ele alınarak ‘serbest piyasa ekonomisi’, benzer şekilde serbestliği vurgulayan ifade ile ‘bırakınız yapsınlar ekonomisi’ veya bireyi esas alan kurumu ile ‘âdemi merkezîyetçi iktisadi sistem’ ifadeleri literatürde sıkça yer almaktadır. Aynı şekilde sosyalist iktisadi sistem (sosyalizm) yerine yine bu sistemin öne çıkan kurumlarından olan merkezîyetçilik kurumunun yapısı olarak ‘merkezîyetçi iktisadi sistem’ veya birey yerine kolektif faydayı savunan yapısı

ile ‘kolektif iktisadi sistem’ veya planlama ve emredici kurumu vasıtasıyla ‘kumanda ekonomisi’ – ‘planlama ekonomisi’ gibi farklı şekillerde literatürde yer almaktadır.

3. Liberal İktisadi Sistem – Kapitalizm

Liberal düşünce sosyal teoriler içinde kökleri eskiye dayanan ancak yine de yeni olarak kabul edilen bir düşüncedir ve özellikle Rönesans hareketleri sonrasında çok hızlı bir şekilde yaygınlaştığı ve sistematik olarak belirgin hale geldiği genel kabul görmektedir.

Fikri temelleri eskiye dayanan liberal düşüncenin şekillenmesi John Locke ile başlamıştır. Locke’la birlikte David Hume, Adam Smith, John Stuart Mill, Herbert Spencer ve Frederic Bastiat liberal düşüncenin şekillenmesi sürecinde öne çıkan öncül düşünürlerdir. Bu düşünürlerin ortaya koydukları fikirlerin harmanlanması klasik liberalizmin dört temel vurgusunu oluşturmaktadır. Bunlar; Bireycilik, Özgürlük, Kendiliğinden Doğan Düzen ve Piyasa Ekonomisi, Hukukun Hâkimiyeti ve Sınırlı Devlettir (Yayla, 1992). Bu temel noktalardan hareketle liberal düşünce; bireyi ve bireyin özgürlüğünü esas alan, kendiliğinden doğan ve organize olan kurumların (piyasa ve diğerleri) hukukun üstünlüğü ile denetlendiği ve devletin sınırlı fonksiyonlar ile topluma-kurumlara müdahil olabilmesi gerektiğini ifade eden bir sosyal teoridir.

Liberal düşüncenin temel taşlarını “natüralizm”, “rasyonalizm” ve “individüalizm” akımları oluşturmaktadır. Liberalizme göre, toplumların bir ‘Doğal Düzeni’ bulunmaktadır. Doğal niteliği dolayısıyla bu düzen, özgürlük içinde ve özgürlük aracılığında daha iyi gerçekleşmektedir. Bu düzeni oluşturan ilkelerin bekçisi olan devlet, bu ‘sosyal nizamın, amiri değil, hizmetkâridir’. Beşeri faaliyetlerin büyük bir kısmını içeren, ekonomik alanda ise, bu ‘Doğal Düzen’, ekonomik öznelerin özgür girişimleri, özel çıkar arayışları ve genel yararın oluşması ile kendiliğinden doğan ahenk sonucu, otomatik olarak gerçekleşir. Doktrinin temel ögesi, bireylerin özgür girişim hırsları ve yarışım, zorunlu olarak ve otomatik bir tarzda ve de en ucuz maliyetle dengeye ulaşacağıdır. Yani üretimin, tüketime; değişim rejimi, fiyat, ücret gibi unsurlar ihtiyaçların ve piyasanın, serbest güdümcülüğünde, ayarlanmış olmaktadır (Hamitoğulları, 1982: 182-183). ‘Doğal düzen (Natüralizm)’, ‘Akılcılık (Rasyonalizm)’, ‘Bireycilik (İndividüalizm)’ temelli olan liberal doktrin iktisadi alanda kendisine kapitalizm olarak yer bulmuştur. Liberallerin; bireylerin, kendi çıkarlarını rasyonel davranmaları doğrultusunda maksimize etme çabalarının doğal düzen doğrultusunda toplumun refahını arttıracığı düşüncesi, serbest piyasa ve fiyatlar mekanizması gibi özellikleri nedeniyle

kapitalizmi öne çıkarmaktadır. Bu doğrultuda kapitalizmin insanı tahlil ederken kullandığı ‘homo economicus³ – iktisadi insan’ yaklaşımının, rasyonel kararlar ile kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan insan olması da liberalizmin kapitalizmle örtüşmesinin derecesini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Liberal düşünceden türeyen piyasa ekonomisinde işleyişi belirleyen-güdüleyen temel algının yani “kapitalist ruh”un anlaşılması oldukça önemlidir. “Kapitalist ruhu” en iyi özetleyen ifadelerden biri ABD eski başkanı Benjamin Fraklin’in mottosu olan “Time is Money – Vakit, Nakittir⁴” ifadesidir. Bu ifade Max Weber’de “zamanın israfı büyük günahların ilki ve en ciddi olanı” olarak ele almıştır (Vieira, 2011: 95). Weber ayrıca 1904-1905 yıllarında yaptığı çalışmalarda kapitalizmin ruh kökenlerinde Protestan ahlakın yer aldığı ifade etmiştir. Daniel Bell ise 1960larda kapitalizmin ruh kökeninde Protestan ahlakına ilave olarak modernizm ve kütleli tüketimin olduğunu belirtmiştir (McGuigan, 2009: 33-34).

Gelinen nokta itibariyle liberal düşünce kendini sürekli yenileyen ve dünya çapında dalga dalga yayılan bir sosyal teoridir. Küreselleşme ile birlikte gelen-getirilen demokrasi talepleri ekonomik alanda serbestlik ve dolayısıyla kapitalizm olarak vücut bulmaktadır.

3.1. Tanım olarak Kapitalizm

Kelime olarak “kapital” Latince sütun başı anlamına gelmektedir. Ancak zaman içinde özellikle ekonomik anlamı ile (sermaye) öne çıkmış, gerek teorik gerekse de pratik alanda belirleyici bir kavram halini almıştır.

Sermaye anlamına gelen ‘kapital’ sözcüğünden türeyen kapitalizm; sermayeyi üretimin bir faktörü olarak ele alan ve diğer faktörler yanında en önemli yeri işgal ettiğini vurgulayan bir iktisadi sistemdir. Kapitalizm sözü ilk önce sosyalist yazarların eserlerinde kullanılmıştır. Fakat bununla neyin belirtilmek istendiği ilk olarak Werner Sombart tarafından açıklanmıştır. W. Sombart’a göre, bir iktisat sistemini belirten unsurlar, iktisadi hayatı hükmü altında bulunduran belli bir düşünce, bu hayatın gelişmesini sağlayan bir örgüt ve teknik

³ 19. Yüzyılda John Stuart Mill tarafından yapılmış olan ‘Homo Economicus’ tanımlaması doğrultusunda insan; bütün tutum ve davranışlarında menfaatini maksimize etmeye çalışan canlı olarak ifade edilmektedir. Economic Man (Ekonomik İnsan) olarak da kullanılmakta olan Homo Economicus, klasik ve neo-klasik ekolün temel kabullerindedir.

⁴ “Time is Money – Vakit, Nakittir”; Alternatif maliyet kavramını da akıllara getiren bu söyleyişe göre zaman ikamesi olmayan bir şey olduğu için herhangi bir işte harcanmadan geçirilen her zaman dilimi kaçırılan bir hazine mahiyetindedir. Bu sebeple rasyonel insanlar zamanın hiçbir dilimini boş geçirmemeli ve çıkarlarını maksimize edecek alanlarda enerjilerini sarf etmelidirler.

bilgiden oluşmaktadır. Bu belli düşünce kapitalizmde şu üç noktada toplanır: Kazanç Gayesi, Rekabet ve Rasyonalizm'dir (Baltacıgil, 1967: 82). Bu toplamda Sombart'a göre Kapitalizm; kazanç gagesine sahip rasyonel bireylerden oluşan rekabet sisteminin olduğu sistem olduğu ifade edilebilir.

Başka bir tanıma göre kapitalizm; bireylerin tek tek ya da gruplar halinde, toprak ve genel olarak üretken kaynakların özel mülkiyetine sahip oldukları ve diledikleri gibi kullanabildikleri bir ekonomik örgütlenmedir (Ölmezoğulları, 2003: 26). Joel Kovel'a göre kapitalizm ise, anlamlı yaşamın 'ben'liği maksimize eden yaşam olduğunu söyler. 'Ben' daha fazlaya sahip olacak, daha fazlayı başaracaktır. İyi yaşam budur. Anlamlı yaşam, kişinin en fazla karı elde ettiği, en büyük başarıyı sağladığı yaşam olarak anlaşılır. 'Benlik Maksimizasyonu' ilkesi kapitalist toplumun kişisel ideolojisidir. Bu benmerkezci tutum, doğa karşısında da geçerlidir (Bıçkı, 2001: 36). Bu tanımlar rahatlıkla arttırılabilir.

Liberal düşüncenin iktisadi hayatta vücut bulmuş hali olarak ortaya çıkan kapitalizm 16. yüzyıldan bugüne kurumsal yapısını şekillendirmiş ve özellikle ikinci dünya savaşından bugüne değin baskın ve yaygın ekonomik sistem halini almıştır (Lippit, 2005: 1). Bugün dünyanın hiçbir ülkesinde tam olarak kapitalist ekonomik sistem olmamasına rağmen birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede kapitalizm baskın olan karma ekonomik sistem uygulandığı görülmektedir.

3.2. Kapitalist İktisadi Sistemin Kurumları

Birey ve piyasa merkezinde şekillenen iktisadi sistem olarak kapitalizmin başlıca kurumları; özel mülkiyet ve veraset hakkı kurumu, sözleşme serbestisi, girişim ve çalışma serbestisi ve piyasa mekanizması fiyatlar sistemidir.

Özel mülkiyet ve veraset hakkı kurumu kapitalizmin en ayırt edici kurumudur. Mülkiyet; genel anlamda insan ile eşya arasındaki ilişkiyi, insanın eşya ile ve eşya üzerindeki etki ve yetkisini tanımlamaya yönelik bir kavramdır. Özel mülkiyet hakkı; insanların eşya ile ilişkisi ifade etmekte, kişilerin eşya ile olan münasebetlerinin özel olarak belirlenmesi, sahiplik olmasını içermektedir. Bu doğrultuda özel mülkiyet: insan ihtiyacını ya da eksikliğini gideren maddi varlıklar üzerinde sahiplenme ve kontrolü düzenleyen kurallar sistemi kavramıdır (Bakırcı, 2004: 140). Özel mülkiyetin gerekliliğini öncül yazıtlarda Aristo ifade etmiş, sınırlandırmanın yanlış olacağını belirtmiştir (Bocutoğlu, 2012: 9). Özel Mülkiyet

hakkının devamı niteliğindeki veraset hakkı ise özel mülkiyet kapsamındaki şeylerin miras yolu ile varislere devredilebilmesidir.

Sözleşme serbestisi; bireylerin, kendi düşünce ve arzuları doğrultusunda herhangi bir konu üzerinde ve diledikleri kapsamda sözleşme yapmaya muktedir olmalarını ifade etmektedir. Özellikle kapitalizm öncesi dönemler düşünüldüğünde (kölelik, serflik vb uygulamaların olduğu dönemler) bireylerin herhangi bir baskı ve tahakküm altında kalmadan sözleşme yapabilmeleri oldukça farklı ve önemli bir konu olmaktadır. Girişim ve çalışma serbestisi ise bireylerin hür bir şekilde girişimlerde bulunmalarını ve diledikleri işte çalışmama serbestliğine sahip olmalarıdır.

Özel mülkiyet hakkı, sözleşme serbestisi ve girişim ve çalışma serbestisi kurumlarını varlığı sonucunda iktisadi faaliyetlerin gerçekleştiği piyasa mekanizması ve fiyatlar sistemi ortaya çıkmaktadır. Kapitalist sistemin kalbini “fiyat sistemi” oluşturmaktadır. Fiyat sistemi; toplumun neleri üreteceğini, her mal ve hizmetten ne kadar üretileceğini, insanların elde edeceği gelirlerin ve dolayısıyla satın alacağı mal ve hizmetlerin miktarının ne olduğu ve ekonomide işçi başına gelirin büyüme oranının ne olacağı sorularına cevap vermektedir (Parasız, 1996: 19-20). Piyasa mekanizması ve fiyatlar sisteminin üstlendiği fonksiyonlar ise başlıklar halinde; denge sağlama fonksiyonu, uyarlama fonksiyonu, yönlendirme fonksiyonu, eğitime fonksiyonu ve bölüşüm fonksiyonu olarak sıralanabilir (Eski, 2007: 51-52). Kapitalist sistemin diğer ifade ile serbest piyasa ekonomisinin işleyişi piyasa mekanizması ve fiyatlar sistemi ile sağlanmaktadır. Kapitalizmde üreticiler (firmalar) ve tüketiciler (hanehalkları) arz ve talebi oluştururlar. Arz ve talebin karşılaştığı piyasa serbest şekilde işlev görür ve fiyatlar ortaya çıkar. Ortaya çıkan fiyatlar üzerinden de iktisadi faaliyetler şekillenir.

3.3. Kapitalizmde Bölüşüm

Kapitalist sistemde hangi malların ne miktarlarda, hangi metotlarla ve kimler için üretileceği konusunda kararı otomatik işleyen fiyat ve piyasa mekanizması tarafından ayarlanmaktadır. Bu mekanizma, görünmeyen sihirli bir el gibi, ekonomide kaynakların en iyi şekilde dağılımını sağlayacak ve hiç biri boş kalmadan tüm kaynakların çalışmasını temin edileceği iddia etmektedir (Pekin, 2006: 27).

Kapitalizmde; piyasada alıcı-satıcı, işçi-işveren, tasarruf sahibi-yatırımcı, kiracı-ev sahibi arasındaki çıkar uyumsuzlukları karşılıklı yarar, gönüllü uzlaşma ve sözleşme, piyasa ve

fiyat mekanizmaları aracılığıyla çözümlenmiş olur. Piyasa mekanizması, ekonomide hangi malların, ne miktarda ve hangi üretim yöntemleri ve teknolojileriyle üretileceğini tek başına etkili bir biçimde belirleyebilmektedir. Tüketicilerin en yüksek fayda (refah), üreticilerin ise en yüksek kâr peşinde koşması ve üreticilerin tüketici (toplum) tercihlerine uygun üretimler yapmak zorunda olmaları nedeniyle, iki farklı çıkar grubu arasında fiyat mekanizması yardımıyla uyum sağlanmış olacaktır. Böylece piyasa ve fiyatlar; hangi malların, ne miktarda ve hangi teknolojilerle üretileceği konusunda yol gösterici olacaktır (Eski, 2007: 46).

Piyasa mekanizması ve fiyatlar sistemi mal ve hizmetlerin fiyatlarının tayinini sağladığı gibi faktör fiyatlarının tayinini de gerçekleştirmektedir. Şöyle ki firmalar üretim yapabilmek için üretken olan üretim faktörlerini üretim sürecinde istihdam etmek isterler, faktör sahipleri de hayatlarını idame ettirebilmek için sahip oldukları faktörleri firmalara arz ederler. Kapitalizmde firmaların faktör talebi ile hane halklarının faktör arzları faktör piyasasında karşılaşır ve faktör fiyatı ortaya çıkar. Böylece hangi faktörün gelirinin ne olacağı, diğer ifade ile gelir bölüşümü belirlenmiş olur.

Kapitalist sistemde üretim faktörleri olarak ele alınan toprak, emek, sermaye ve girişimcinin gelirleri sırasıyla rant, ücret, faiz ve kâr olarak tanımlanmaktadır. Rant toprak başta olmak üzere tabii kaynaklara yapılan ödemeyi ifade etmektedir. Ücretler; maaşlar, komisyonlar, yevmiyeler ve benzeri ödemeleri kapsamaktadır. Faiz kelimesi ise sadece ödünç alınmış paranın karşılığında ödenen fazlayı değil, yatırımların alternatif maliyeti olarak öne çıkmaktadır (Nobbs and Hopkins, 1994: 166). Kâr ise girişimcinin üretim sürecinde kullandığı bilgi birikimi ve üstlendiği risk karşılığında elde ettiği gelir olarak ifade edilmektedir.

İngilizcede kira anlamına gelen rant (rent), iktisat biliminde sadece ev sahibine veya bir yere ödenen kira anlamından farklı olarak tabii kaynakların alternatif maliyetini ifade etmektedir. Toprak üretim faktörünün getirisi olan rant ilgili faktör piyasasında arz ve talep ile belirlenmektedir. Ricardo'nun deyimi ile tabiatın cimriliğinden kaynaklanmakta olan rantın (Özgüven, 2011: 105) kendi iç yapısında kıtlık rantı (mutlak rant), diferansiyel rant, tüketici rantı ve rant benzeri olmak üzere çeşitleri vardır.

Emeğin getirisi olan ücret; emek piyasasında emek arz ve talebinin etkileşimi doğrultusunda belirlenmektedir. Emek arzını etkileyen ücret oranı, tüketici tercihleri, çalışan nüfus oranı ve çalışan nüfusun niteliğidir. Emek talebi ise türeme talep halinde marjinal ürün değeri, marjinal ürün hasılatı ve marjinal faktör maliyeti doğrultusunda şekillenmektedir

(Başoğlu ve diğerleri, 1999: 12-22). Emek arz ve talebinin etkileşime girdiği emek piyasasında da emeğin getirisi olan ücret haddi ortaya çıkmakta, böylece emek sahiplerinin pastadan alacağı pay olarak ücret belirlenmiş olmaktadır.

Sermaye faktörünün getirisi olarak faiz, alternatif gelir olarak ele alınmaktadır. Girişimcinin üretimde diğer faktörlerin verimini arttırmak üzere kullandığı üretken mallara (fabrikalar, binalar, araçlar ve benzeri mallar) fiziksel sermaye denmektedir. (Whitehead, 1972: 23). Sermayeyi ele alırken fiziksel sermayenin yanı sıra finansal sermayenin de olduğu belirtilmelidir. Finansal sermaye para ve benzeri değerli kâğıt varlıklar aktiflerdir (Begg et al., 2005: 202). Üretim sürecinde sermayenin getirisinin doğrudan hesaba katılmasının güçlüğünden ötürü sermayenin alternatif maliyeti olarak faiz haddi üzerinden getirisi hesaplanmaktadır. Zamanın fiyatı veya sabrın primi olarak ifade edilen faiz (Baltacıgil, 1967: 143), ödünç verilebilir fonların piyasa talep eğrisi ile arz eğrisinin kesiştikleri noktada belirlenir (Salvatore and Diulio, 1988: 322-323). Bu şekilde tespit edilen faiz oranı üzerinden sermayenin getirisi değerlendirilir, eğer faiz oranı beklenen getiriden düşük ise borçlanmaya gidilerek yatırım yapılır, tersi durumda yani faiz oranı beklenen getiriden büyük ise finansal sermaye ödünç verilebilir fon piyasasında değerlendirilir (Begg et al., 2008: 240).

Girişimcilerin üretim faktörlerini bir araya getirme ve üretimdeki riski üstlenme karşılığında elde ettiği gelir kârdır. İktisadi kâr; Genel olarak “Hâsılat-Maliyet” olarak tanımlanmaktadır (Ekinci, 2011: 159-160). Kâr güdüsü/beklentisi, kapitalist girişimciyi, bir taraftan kıt olan malları üretmeye, diğer taraftan da maliyetleri düşürmeyi mümkün kılacak yenilikler ortaya koymaya, yani teknoloji geliştirmeye yönlendirmektedir (Aydın, 2003: 3-5) Girişimciler yeni bir ürün, yeni bir üretim süreci, geliştirerek, yeni ve bakir piyasalara girerek kâr elde ederler (Parasız, 1996: 118). Kapitalizmde girişimciye özel önem atfedilmekte, sistemin temel güdüleyicisi olarak ele almaktadır. Girişimci kârını arttırmak çaba ve sorumluluğu içinde yeni üretim tekniklerini, daha ucuz hammadde kaynaklarını arar, kullandığı üretim faktörlerini en verimli alanlara yöneltir, kütleli üretim yoluyla maliyetleri düşürme çarelerini arar. Girişimcinin refahı, işçinin refahını yükseltir. Artan üretim sonucunda tüketiciler için de daha uygun piyasa koşulları ortaya çıkar ve sonuçta toplum refahı yükselir (Han, 2006: 47). Diğer ifade ile girişimci üç temel işlevi; üretim faktörlerinin en uygun kullanım alanlarına tahsisi, mevcut üretken kaynakların tam-etkin istihdamı ve yatırımlar ve yenilikler için arayışlardır (Ölmezoğulları, 2003: 28-29).

Girişimcinin elde ettiği gelir olarak kâr, piyasada çeşitli şartlar altında farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple bölüşüm açısından kârın ne olacağı oldukça tartışılmıştır. Yenilikleri ve riski temel alan subjektif açıklamalar ile istismar teorisi, piyasa teorisi ve artık teorisini içeren objektif açıklamalar kâr oranının tespiti açısından ele alınmıştır (Öçal, 1984: 341).

Kapitalist sistemde bölüşüm her faktör için faktör içi ve diğer faktörler arasında çatışma ile gerçekleşmektedir. Gelirini arttırmak isteyen faktör sahibi bunu diğer faktör sahibinin gelirindeki azalma ile sağlayacağını bilmektedir. Örneğin kâr gelirini arttırmak isteyen girişimci ücret oranını düşürme istegindedir. Bunun tersi de geçerlidir. Diğer faktörler içinde aynı çatışma hem kendi içinde hem de diğer faktörler için geçerlidir. Bütün faktörler pastadan daha büyük pay alma konusunda çatışma içindedir. Bu çatışma neticesinde bölüşüm gerçekleşmektedir.

3.4. Kapitalizmin İşleyişi

Bireyi ve rasyonalityi temel alan kapitalizmde insanlar çıkarlarının peşinde koşmaktadırlar. Kapitalizm kurumları itibariyle otomatik işleyen, diğer ifade ile ‘görünmeyen el’ in kontrolünde olan bir sistemdir. Görünmeyen el sayısız bireyin kendi kararlarını alması doğrultusunda şekillenen bir işleyişi sağlamaktadır.

Tüm insanların kendi çıkarlarını maksimize etme gayreti piyasaya doğal bir örgütlenme yapısı kazandırır. Piyasaya doğal bir iktisadi örgütlenme vasfını kazandıran, gayri şahsi olması yani milyonlarca üreticinin ve tüketicinin birbirlerini tanımadan ve kişisel durumlarını bilmeksizin fiyat sinyallerine göre üretim ve tüketimde bulunmak üzere mübadele yapmalarıdır (Turan ve Işık, 2007: 39).

Kapitalizmde; firmalar kârlarını maksimum yapmanın peşinde, tüketiciler de alışverişlerinde paralarını en iyi şekilde değerlendirmenin peşindedir. İşçiler ise belli bir işte çalışmanın bedeli olarak elde ettikleri ücretlerini maksimize etmenin peşindedirler. Hangi tarafta olursa olsun, bireyler kendi ekonomik seçimlerini yapmaları konusunda serbesttirler. Tüketiciler gelirleriyle neyi satın alacakları konusunda, işçiler de nerede ve ne kadar çalışacakları konusunda serbesttirler. Firmalar da neyi üretecekleri, neyi ne kadar satacakları ve hangi üretim yöntemlerini kullanacakları konusunda serbesttirler. Serbest piyasada Firma ve hane halklarının arz ve talep kararları birbirlerine fiyatlar üzerindeki etkileri yoluyla

aktarılır. Arz ve talepteki değişimlere fiyat mekanizması ile dengelenir. Fiyat mekanizmasına göre bir mal veya faktöre olan talep artar ise o mal veya faktörün fiyatı artar, tam tersi de söz konusudur. Kapitalizmde fiyat mekanizmasının otomatik işliyor olması onun en önemli artlarından biridir. Fiyat mekanizmasıyla ekonomi değişen arz ve talep koşullarına hemen cevap verebilir. Piyasalarda rekabet derecesi yüksek olması önemlidir. Çünkü rekabet yüksekse kimsenin büyük gücü yoktur anlamına gelmektedir. Serbest piyasada yüksek rekabet ortamı sağlanmış ise bu durum fiyatların düşmesine ve bu da firmaların daha etkin çalışmalarına sebep olur. Etkin çalışan firmalar üretim faktörlerini daha etkin birleştirirler olarak daha fazla kâr elde ederler. İşçiler daha etkin çalıştıkları ölçüde iş güvencesi daha sağlam ve ücretleri de daha yüksek olur. Tüketiciler neyi alacakları konusunda daha dikkatli oldukları ölçüde paralarını daha iyi değerlendirmiş olurlar. Böylece rekabetçi piyasalarda alım ve satım yaparak kendi çıkarlarının peşinde koşan insanlar ülkenin kaynaklarının tüketici istekleri doğrultusunda etkin kullanımını özendirerek temel ekonomik sorun olan kıtlığın en aza indirilmesine yardımcı olurlar (Sloman, 2003: 27). Sistemin işleyişi birbirinden habersiz tarafların kendi faydalarını maksimize etme gayretleri sonucunda spontane olarak gerçekleşmekte, herhangi bir kontrolün varlığına ihtiyaç duymamaktadır. Hatta müdahalelerin zararlı olduğunu ve bu sebeple devletin yetkilerinin en aza indirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

4. Kolektivist İktisadi Sistem – Sosyalizm

Liberal düşüncenin aksine kolektivist düşünce altyapısı binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir. Kuramsal olarak sosyalist düşünceler daha ilk çağlarda Yunan filozoflarının eserlerinde görülmektedir. Eflatun “Cumhuriyet” adlı eserinde sosyalist modele yer vermektedir. Eflatun’un öngördüğü ideal devlette, toplum işçiler, bekçiler ve yöneticiler olarak üçe ayrılmakta, üretime toplumdaki herkes katılmaktadır (Turanlı, 1988: 125-126). Thomas More’un ‘Ütopya’ adlı yapıtında, toplumun bütün fertlerinin üretime günde altı saat çalışma ile katılacakları ve üretimden sadece ihtiyaçları kadar alacakları belirtilmiştir. Paranın olmadığı, özel mülkiyetin reddedildiği ütopya devlet toplum adına ekonomiyi kontrol etmektedir (More, 1997: 75). Tommaso Campanella’nın ‘Güneş Devleti’ isimli eserinde ise yine her şey toplumdur, ortaktır. Toplumda bütün fertler günde dört saat çalışarak üretime katılırlar ve bunun karşılığında ihtiyaçları kadarını yönetimden almaktadırlar (Campanella, 1623: 13).

Sosyalizme dair bu düşüncelerin iktisadi alanda şekillenmesi özellikle bitmekte olan 18. yüzyıldaki Büyük Fransız Devrimi, aydınlanma ve İngiltere’de buhar makinası ve dokuma makinelerinin icadı ile başlayan sanayi devrimiyle olmuştur. Diğer bir ifade ile kapitalizmin ortaya çıkma ve gelişme süreci kolektivist düşüncenin sistem halinde sosyalizm olarak ortaya çıkmasına neden olmuş, modern sosyalizmin tinsel, politik, sosyal ve iktisadî koşullarının şekillenmesi süreci böylece başlamıştır (Brie and Spehr, 2009: 7).

Öncül sosyalist düşünürlerden (ütöpik sosyalistler) öne çıkan Platon, Thomas Moore, Rabelais, Campanella, Bergerac ve J.J. Rousseau gibi hayal ettikleri dünyada ideal devlet ve topluma dair iktisadi görüşler oluşturmuşlardır. Bu görüşlerin merkezinde toplumsal-ortak mülkiyet yapısı ve sınıfsız bir toplum yer almıştır. Anılan düşünürleri takip eden süreçte ve özellikle kapitalizmin ortaya çıkması ve kapitalizme duyulan tepkiler çerçevesinde Sismonde de Sismondi, Saint-Simon, R. Owen, C. Fourier, L. Blanc ve P. J. Proudhon gibi düşünürler ortaya çıkmış Marks öncesi sosyalist düşüncüyü oluşturmuşlardır.

Karl Marks ise kendisinden önceki sosyalist düşünürlerin fikirlerini (Marks’a göre ütöpik – hayalci sosyalistlerin görüşlerini) bilimsel bir şekilde ele almış, özgünlük kazandırmış ve kendi ispat mekanizması ile bir noktaya getirmiştir. Kapitalist sistemin sonuçlarını özellikle sınıf merkezinde ele almış, döneminin başta gelir dağılımı olmak üzere (Ör. 1880lerde İngiltere’de milli hasılanın %43’ü sadece dört bin aileye gitmektedir (Sennett, 2006: 16)) ekonomik sorunlarının müsebbibi olarak kapitalizmi ve kapitalist işleyişi işaret etmiştir.

Marks düşünce sistemini temelde diyalektik felsefe, materyalist felsefe ve eylem felsefesi (praxis) üzerine bina etmiştir. Materyalist (maddeci) felsefeyi; felsefi maddecilikten tarihi maddeciliğe geçiş, tarihi maddecilik ve sınıf çatışması olarak kademelendirmiştir. Düşünce yapısının sonucunda Marx’a göre emeği yeren sistem olan kapitalizm çökecek ve yerini emeğin yücelten bir sisteme yani sosyalizme bırakacaktır (Kazgan, 2011: 296-300).

Karl Marks, sosyalizmin doktriner anlamda sistem halini almasını sağlamış böylece sistemler çatışması başlamıştır. Marks’tan sonra dünyada iki sistemin varlığından ve çatışmasından bahsedilir olmuştur (Galbraith, 2009: 122). Karl Marks, en yakın arkadaşı olan Friedrich Engels ile birlikte şekillendirdiği düşünceleri hemen hemen her dile çevrilmiş ve tüm dünyada oldukça geniş yankı uyandırmıştır (Whitehead, 1972: 190). Özellikle ikilinin kaleme aldığı ve “Avrupa’da bir hayalet kol geziyor – komünizm hayaleti...” diyerek başladıkları Komünist Manifesto’nun dünya tarihinin en önemli metinlerinden biri olduğu ve

geniş halk kitlelerini etkilediği düşünülürse Karl Marks ve Friedrich Engels'in dünya tarihine ve sosyalist düşünceye tesiri anlaşılmış olacaktır.

4.1. Tanım Olarak Sosyalizm

Ütopik ve bilimsel düşünürlerin fikirleriyle yoğrulan kolektivist düşünce nihayetinde sosyalizm adında bir sistem olarak ortaya çıkmıştır. Sözcük olarak 'sosyalizm', ilk olarak öncü sosyalist düşünürlerden olan R.Owen'in yayınladığı 'Cooperative Magazine' adlı dergide, 1827 yılının Kasım ayında geçmiş, liberal-kapitalist-bireyci eğilimlere karşı bir eleştiri-itiraz anlamlarında kullanılmıştır. Sonrasında da yine Owen ve taraftarlarınca yayınlanan 'The Poor Man's Guardian' adlı gazetede ekonomik sistem anlamında kullanılmıştır (Hamitoğulları, 1982: 543).

Sosyalizm kelimesi, Latince 'soci' (arkadaş) kelimesinden türetilerek 'social' (sosyal-toplumsal) şeklinde sığata, buradan da 'socialism' (sosyalizm-toplumculuk) şeklinde isim haline dönüşmüştür. Arapça merkezli medeniyetlerde ise 'iştirakiyyün' kelimesi ile yer bulmuştur (Küçükkalay, 2010: 343).

Tanım olarak sosyalizme bakıldığında farklı tanımlamalar öne çıkmaktadır. Bu tanımlardan bir bölümü özgürlük, eşitlik, iyilik ve yardımlaşma üzerine temellendirilmiş olarak ütopik sosyalist düşünürler tarafından ortaya atılmıştır. Ancak bilimsel olarak ele alındığında ortak noktanın, üretim araçlarında mülkiyetin ve karar merciinin merkezi otoritede olduğu ve bu otoritenin planları çerçevesinde iktisadi hayatın şekillendiği sistemdir.

Sosyalizm; ekonomik hayatın organizasyonu ve işleyişini, ekonomik ve siyasal iktidarı elinde tutan bir otorite tarafından planlanma ile yürütülmesini öngören ekonomik sistemdir (Hamitoğulları, 1984: 308). Öne çıkan kurumlar itibariyle sosyalizm; üretim araçlarının yani kapital malların devlete veya ona bağlı kamu kurumlarına, örneğin kooperatiflere ait olduğu, kişilerin ise ancak tüketim malları mülkiyetine sahip olabildiği, üretim araçlarına sahip olan otoritenin de iktisadi faaliyetleri merkezi bir plan çerçevesinde yönettiği sistemdir (Kuyucuklu, 1995: 16).

4.2. Sosyalizmin Kurumları

Kapitalist sistemdeki özel mülkiyet ve veraset hakkı kurumu, sözleşme serbestliği kurumu, girişim ve çalışma özgürlüğü kurumu ve serbest piyasa kurumu yerine sosyalizmde kolektivist mülkiyet kurumu ve merkezi planlama kurumu yer almaktadır.

Kolektivist mülkiyet kurumu sosyalist düşüncenin temelini oluşturmaktadır. Kolektif (sosyalist) mülkiyetten kastedilen; üretim araçlarının ve tüketim mallarının mülkiyetinin toplumun bütününe kolektif çıkarları doğrultusunda devlete atfedilmesidir (Bakırcı, 2004: 140). Kolektivist mülkiyet kurumu ve eşitlik düşüncesi kadar eskidir. Bu sebeple sosyalizmin zenginlik ve fakirlik fikirleriyle başladığı düşünülmektedir. İlk çağlardan bugüne sosyalist düşünürler mülkiyet kanununun müşterekliğinden ve genel menfaatlardan söz etmektedir (Turanlı, 1988: 125-126). Eflatun kolektivist mülkiyete dair ilk görüşleri ortaya atanlardandır. Ona göre özellikle yönetici sınıf için ortak mülkiyet söz konusu olmalıdır (Bocutoğlu, 2012: 9).

Mülkiyet; üretim araçlarında (bina, arazi, makine vb.) mülkiyet ve tüketim mallarında (elbise, yiyecek vb.) mülkiyet olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Pür teorik kolektivist (sosyalist) sistemde kişilerin ne üretim araçları mülkiyeti ne de tüketim malları mülkiyeti söz konusu değildir. Ancak özellikle tüketim mallarında mülkiyetindeki bu anlayış, Thomas More'da olduğu gibi sadece bir ütopyadan ibarettir. Nitekim sosyalizmin uygulandığı ülkelerde de tüketim malları üzerinde toplumsal mülkiyet uygulanmamıştır (Öçal ve diğerleri, 1997: 58-59). Üretim araçları mülkiyetinde ise özel mülkiyet kesinlikle söz konusu değildir. Sosyalizmde üretim toplu olarak devlet (meşru otorite) koordinatörlüğünde yapıldığı için üretim araçlarının mülkiyeti 'toplum adına' devlete aittir. Devlet burada toplumun menfaati doğrultusunda iktisadi faaliyetleri planlar ve yürütür. Üretim araçlarının toplum adına devlete ait olması ve devletin iktisadi faaliyetleri düzenlemesi-yönetmesi doğrultusunda toplumdaki bütün fertler üretime katılım gösterirler.

Sosyalizmin bir üst aşaması olarak ifade edilen 'komünizm' aşamasında kolektif mülkiyetin yerini ortak mülkiyete bırakacağı ifade edilmektedir. İnsanlar arasındaki farklılıkların minimize edileceğinin düşünüldüğü komünizm safhasında ortaya çıkması düşünülen ortak mülkiyet; kolektif mülkiyete benzemekle birlikte, herhangi bir bireyin toplumun herhangi bir kaynağı üzerinde, ayrıcalıklı konumda olmaması, her bireyin şeyleri sahiplenmesini ve üzerinde kontrol kurmasını eşit derecede olanaklı olan mülkiyet yapısını ifade etmektedir (Bakırcı, 2004: 140).

Kolektivist mülkiyet kurumundan sonra ikinci kurum merkezi planlama kurumudur. Sosyalist sistemde mülkiyetin devlete ait olması, toplumun tamamının üretime katılması ve devletin iktisadi faaliyetleri toplum yararına organize etmesi öngörülmektedir. Bu işin nasıl yapılacağı konusunda ise öne çıkan kurum merkezi planlama kurumudur.

Üretim araçlarının mülkiyetinin toplum adına devlete ait olması, devletin iktisadi faaliyetlerdeki görev ve yükümlülüklerinin artmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple merkeziyetçi sistemde devlet bu görev ve yükümlülüklerini yerine getirmek, ‘hangi malların, nasıl, ne kadar ve kimin için üretileceği’ sorusuna cevap bulmak adına çok detaylı istatistikî araştırmalar ve planlama yapar.

Pür sosyalist sistemde diğer bir ifade ile saf kumanda ekonomilerinde ekonomik sorunlar merkezi hükümet tarafından cevaplandırılır. Devlet işletmelerinin hükümet sahipliği ve merkezi planlamanın kombinasyonu vasıtasıyla hükümet ya doğrudan ya da dolaylı olarak hedeflerini, gelirleri ve fiyatları belirler ve uygular (Case et al., 2011: 39). Merkezi planlama kurulu tüm işleyişi araştırır, planlar ve devlet bu planları uygular, böylece ekonomik faaliyetler şekillenmiş olur.

4.3. Sosyalizmde Bölüşüm

Toplumcu mülkiyet anlayışı ve merkezi planlamanın olduğu sosyalist iktisadi sistemde, bölüşüm sorunu kapitalizmden oldukça farklı bir şekilde ele alınmaktadır. Kapitalist sistemde kaynakların dağılımı ve fiyatlandırılması vazifesini üstlenen piyasa mekanizması vardır. Ancak sosyalizmde piyasa mekanizması yerine merkezi planlama söz konusu olduğu için merkezi planlama kararları doğrultusunda bölüşüm sorunu ele alınmaktadır.

Sosyalizmde üretim faktörleri (toprak, emek, sermaye ve girişimci) tasnifi kapitalizmde olduğu kadar net değildir. Ayrım genellikle emek ve diğer gelirler (faiz, rant ve kâr) arasında yapılmaktadır. Çünkü sosyalist düşünce doğrultusunda; yegâne üretken faktör olarak emek temel alınır (Whitehead, 1972: 190), diğer faktörler üretken olmadıkları ve emeğin sömürülmesine hizmet ettikleri için tasvip edilmez ve bunların yerini devlet alır. Bütün sermaye ve toprak devlete aittir. Devlet ihtiyaç duyarsa bir şeye teşebbüs eder, duymazsa etmez. Böylece tek girişimcide devlettir.

Teorik olarak sosyalizmde bölüşüm belirtildiği gibi merkezi otorite tarafından belirlenmektedir. Ancak Marks’ın dahi sosyalizmin işleyişine dair, sadece sosyalizmin

kapitalizmden sonraki aşamayı teşkil ettiği iddiası dışında, bir teori ortaya koymamış olması (Savaş, 2000: 469), konunun detaylandırılabilmesi için uygulamadaki halinin incelenmesini gerektirmektedir. Bu sebeple sosyalizmde bölüşüm meselesi tahlillerinde genel olarak Sovyetler Birliği'ndeki uygulanan hali ele alınmaktadır.

Piyasa mekanizması ve fiyatlar sisteminin dışlandığı sosyalizmde ücretler merkezi planlamanın çalışmaları ve hedefleri doğrultusunda belirlenmektedir. Teorik modelde, oluşturulan hedef fonksiyonuyla belirlenen ücret politikası doğrultusunda ücret fonu oluşturulur ve bütün sektörlerde uygulanır. Buna paralel olarak Sovyetler Birliği'nde ücret, merkezi plan doğrultusunda belirlenmiştir. Bu planda ülke düzeyinde ücretin ne olacağı ve farklı ücretlerin ne düzeyde neye göre belirleneceği ücret fonu aracılığıyla belirtilmiştir.

Sosyalizmde ücretler ücret fonu başlığı altında merkezi olarak ele alınmıştır. Ücret fonu; parça ya da saate göre emeğin temel ücreti, ilave ve primler, ücretli izinler ve özel çalışmalara yapılan ödemeleri kapsamaktadır. Devletin iktisadi alandaki tüm girişimlerini ve kooperatiflerini kapsayan ücret fonunda temel ücret çalışanlara verilecek ücreti, primler düzenli olmayan teşvik edici ödemeleri, ücretli izinler çalışmama durumlarında yapılan ödemeleri ve özel ödemelerde spesifik çalışma alanlarına (danışma, ekspertiz vb.) yönelik ödemeleri kapsamaktadır. Bu ücretlerin merkez tarafından belirlenmesinde iki önemli değişken belirleyici olmaktadır. Bunlar; faaliyet kollarında çalışan işçi sayısı ve her faaliyet kolundaki ortalama ücret düzeyidir (Öçal, 1984: 350). Sosyalizmde usta işçiye, usta olmayan işçiden daha fazla verilir. Aynı şekilde yöneticiye, işçiden daha fazla verilir. Büyük müzisyene, ortalama bir müzisyenden daha fazla verilir. 400 kilo buğday üreten bir çiftçiye, 300 kilo üreten daha fazla; sekiz ton maden çıkartan bir madenciye, altı ton çıkartandan daha fazla ücret verilir. İnsanlara, yaptıkları işin nicelik ve niteliğine göre para ödenir (Huberman, 1984: 70).

Faiz bakımından gerek Sovyetler Birliği'nde gerekse de bugünkü sosyalist ülkelerde bankacılık kurumunun öyle veya böyle varlığını koruduğu görülmektedir. Sovyetler Birliği'nde bankalar temelde devlete aracı ve vasıta kurumlar şeklinde faaliyet göstermiştir. Devlet tarafından, devlete bağlı olan firmalara yönelik sağlanan sabit sermaye finansmanı için faiz ödenmemektedir. Faiz ise sadece kısa vadeli banka avansı mahiyetinde olan krediler için merkezi planlama doğrultusunda %1-2 gibi oranlardaydı, uzun vade de ise faiz oranı sıfırdır. Çünkü sosyalist düşünceye göre sermaye bedava olmak zorundadır (Öçal, 1984: 351).

Sovyetler Birliği'nde kâr ise yine merkezi planlamanın kontrolünde ortaya çıkmaktadır. Merkeziyetçi sistemde kâr; merkezi plan dâhilinde hesaplanmış ve gerçekleştirilen faaliyet sonucu ortaya çıkmış olan fazlalıktır. Plan dâhilinde hesaplanmış olan kâr, devlete bağlı olan firmaların hâsıladan; üretim maliyeti, sosyal sigorta payı ve verginin düşülmesiyle ortaya çıkmaktadır. Eğer plan isabetli ise planlanmış kâr elde edilmiş, isabetli değil ise de planlanmamış kâr ortaya çıkmış demektir. Bu ayrım firmaların başarılı mı başarısız mı olduklarının göstergesi olarak yer almakta, etkinlik göstergesi anlamına gelmektedir.

Görüldüğü üzere sosyalizmde faktör sahiplerinin gelirleri merkezi otorite tarafından toplum menfaatleri doğrultusunda belirlenmektedir. Kimin çok ürettiği, kimin çok hak ettiği ve kimin çok ihtiyaç duyduğundan ziyade toplumun menfaati ön planda tutulmaktadır. Bu doğrultuda merkezi otorite eşitlik vurgusu yaparak toplum menfaatine planlama doğrultusunda iktisadi hayatı organize etmektedir.

4.4. Sosyalizmin İşleyişi

Sosyalizm düşünce temelleri bakımından çok eskilere dayansa da doktriner anlamda uygulamaya konulması oldukça geç olmuştur. Uygulamaya konulduğu ülkelerde de farklılık göstermesine karşın genel olarak kurumları, yapısı ve işleyişi bakımından sosyalizmin, sosyalist düşünürlerin tasarladıkları ekonomik düzene yaklaştığı görülmüştür. Bu uygulamalarda üretim malları üzerinde hiçbir özel mülkiyet söz konusu olmaması ve dolayısıyla tek bir kapitalistin dahi olmayışı görülmüştür. Ücretler de emek piyasasında arz ve talep yarasınca dayatılmamış ve siyasi olarak belirlenmiştir (Hahnel, 2006: 127-128). Gerek teoride gerekse de uygulamada görüldüğü üzere sosyalist sistemin işleyişi kapitalizme nazaran oldukça basit bir süreçtir. Merkezi otorite milli hedefleri belirler ve bu hedeflere uygun planlamalar yapar ve uygun iktisadi politikaları uygular. Üretim araçları mülkiyeti tekel pozisyonundaki devlete aittir. Bu sebeple herkes topluma fayda sağlamak üzere çalışır.

Sosyalist sistemin öngörüsüne ve uygulamadaki durumuna göre; örneğin 'kumaş' para kazanmak için değil insanlara giysi sağlamak için üretilecektir. Diğer bir ifade ile bireysel kâr için bireysel çaba yerine, kolektif yarar için kolektif çaba söz konusudur. Böylece bolluk yaratma gücü, kâr yapma düşüncesiyle kısılacağı yerde, herkese bol mal sağlamak için son sınırına kadar kullanılmış olacaktır. Bunun için yapılacak olan planlı üretimin, herkese, her zaman iş sağlayacağını bilmesi ile insanların içindeki ekonomik depresyon, işsizlik,

yoksulluk ve güvensizlik duygusu kaybolacak, bunun yerini beşikten mezara kadar ekonomik güven duygusu alacağı düşünülmektedir. Üretim araçları özel mülkiyeti olmadığı için toplumsal sınıf ayrımları olmayacak, kimse sömürülmeyecektir. Sistem içinde başarının ölçüsü, servetin miktarı yerine insanların giriştikleri işbirliğinin büyüklüğü olacak, kâr peşinde koşmanın kaçınılmaz sonu olan dış pazar avcılığından doğan emperyalist savaşlar son bulacaktır. Sosyalizmin kabullerine göre merkezi planlama kararları doğrultusunda bütün halkın kendileri için üretim yapacağı iddia edilmektedir (Huberman, 1984: 59).

Görüldüğü üzere sosyalizmde alışlageldik bakış açılarından özellikle üretim ve bölüşüm açısından oldukça farklı bir yaklaşım söz konusudur. Bireyin kendi çıkarının peşine gitmesi yerine toplumun belirli bir plan dahilinde bir yöne sevk ve idaresi söz konusudur. Kolektif yapı ve merkezi planlama toplumun geleceğini belirlemektedir.

Son olarak belirtmekte fayda vardır ki sosyalist düzen de kapitalizm için belirttiğimiz gibi "saf" (pür), "katışksız" biçimiyle ne dün ne de bugün hiç bir ülkede uygulanmamıştır. Bu düzeni ilk uygulamaya girişen -eski- Sovyetler Birliği ve öbür ülkeler, farklı ölçülerde de olsa çeşitli reformlara gitmişlerdir (Han, 2006: 50). Sosyalist düşüncenin sahip olduğu özgün bakış açısı ve özellikle kapitalizme dair eleştirilerinde sahip olduğu haklılık payı ile kendisine geniş uygulama alanı bulmuştur. Buna karşın uygulandığı ülkelerde insanların ihtiyaçlarını giderme sorunu yaşamış ve bugün büyük oranda tedavülden kaldırılmıştır. Ancak yine de iktisadi sistemler yelpazesinde önemli ve belirleyici bir konuma sahip olarak tüm dünyada taraftarları olan bir sistemdir.

Kapitalizmde iktisadi faaliyetleri yönlendiren sermayedir. Sosyalizmde ise bu vazifeyi merkezi otorite yerine getirmektedir. Yapısal olarak farklılık olmakla birlikte iki sistemde çatışma üzerinden iktisadi faaliyetleri şekillendirmektedir. Kapitalizmde bütün faktörler kendi içlerinde ve diğer faktörler arasında çatışma halinde iken, sosyalizmde emekçiler doğrudan devlet ile çatışma halindedir. İki sistemde kuvveti üstün tutan dünya görüşüne (kapitalizmde sermaye, sosyalizmde devlet) sahip olduğu için faktör gelirleri edilgen olarak tayin edilmekte, sömürü bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kapitalizmde sömürü doğrudan getiri üzerinden kendini göstermekte iken sosyalizmde kabiliyet ve nitelik üzerinden ortaya çıkmakta, eşitlik ifadesi ile örtülmekte-kamufle edilmektedir. Hâlbuki Aristo'nun belirttiği üzere eşitlik adalet demek değildir. Bilakis eşit olmayanlar arasında eşitliği sağlamak ise adaletsizliktir (Bocutoğlu, 2012: 9).

5. Silm Sosyal Düşünce - Ortaklık Ekonomisi

İnsanlık tarihi boyunca insan ihtiyaçlarının artması ve değişmesi mevcut sosyal kurumların değişmesini, gelişmesini veya yenilerinin kurulmasını gerektirmiştir. Tarih, sosyal değişme ve gelişmelerin, medeniyetlerin kurulup yıkılmasıyla ortaya çıkmıştır. İnsanlar, medeniyetleri ve medeniyetlerin biçimini belirleyen sosyal kurumları dünya görüşlerine göre tesis etmişlerdir. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden bugüne kurulan medeniyetler temelde iki dünya görüşünden birine göre şekillenmiştir. Bu dünya görüşlerinden ilki “hakkı üstün tutan uzlaşmacı dünya görüşü”, diğeri ise “kuvveti üstün tutan çatışmacı dünya görüşü”dür. Hakkı üstün tutan uzlaşmacı dünya görüşüne silm (barışıklık, huzur) görüşü denilmektedir. İnsanlar arasında adalet ve hakkaniyet esaslarına göre yardımlaşma ve dayanışmanın tesis edilmesini içeren silm sosyal düşüncesi nihai hedef olarak nimet-külfet dengesini gözetmektedir. Bu hedef doğrultusunda silm sosyal düşüncesine göre toplulukları oluşturanlar çalışmaları ve sarf ettikleri gayretleri oranında sosyal hasıladan pay aldıkları gibi maliyetlere de katlanırlar. Sosyal gruplar arasında çatışma yoktur, bunun yerine iyilikte yardımlaşma ve yarış vardır (Ersoy, 1999: 12-13).

Kuvveti üstün tutanlar ise diğerlerini sömürmeyi, köleleştirmeyi meşru görmüşler, özellikle emeğin payının gasp edilerek emekçilerin ezilmelerini ve sömürülmelerini artırmışlardır. Hakkı üstün tutan görüş ise insanların çatışmacı bir tutum yerine dayanışmacı-uzlaşmacı bir şekilde bir araya gelip haklarını karşılıklı rıza ve irade ile belirlemek suretiyle yani hakkı üstün tutmak suretiyle yaşayabileceklerini ileri sürmüştür (Akdemir, 1992: 15).

Özellikle son üç yüzyılda kuvveti üstün tutan görüşün doğrultusunda ortaya çıkan iktisadi sistemler neticesinde insanlar mağdur olmuşlar, oluşturulan çatışma ortamında kendilerini koruma adına cephe tutmaya itilmişlerdir. Böylece önceleri köle ile efendi, serf ile senyör, emekçi ile burjuva şeklindeki ayırım daha derin ve örtük bir hale bürünerek işçi - işveren ilişkisine dönüşmüştür.

Silm sosyal yapılanma modeli fikri temellerine göre; insanlar fitri olarak iyinin, doğrunun, güzelin, faydalı ve adil olanın tarafıdır. Ortaklık ekonomisi, diğer sistemlerin öngördüğü gibi; “Homo homini lupus⁵ – İnsan insanın kurdudur”, “Anything that can go

⁵ “İnsan insanın kurdudur” anlamındaki “Homo homini lupus” ilkin Plautus tarafından ifade edilmiş sonrasına Thomas Hobbes tarafından günümüze kazandırılmıştır (Rossello, 2012:1). Bireyin çıkarı doğrultusundaki bencilliğini, açgözlülüğünü, kıskançlığını ve menfaatperestliğini ifade eden bir tanımlamadır (Novak, 2006: 186)

wrong, will go wrong⁶- Yanlış gidebilen her şey yanlış gider, yanlış gidecektir” veya “Bellum omnium contra omnes⁷ – Herkesin herkesle savaşı” ve benzeri anlayışları, diğer ifade ile korku üzerine bina edilen anlayışları reddetmektedir. Bunun yerine insanların adil ve uygun şartlar altında faydalı işlerde gönüllü olarak bulunacağını, zararlı ve kötü işlerden uzak duracağını iddia etmektedir. Böylece insanların işbirliği ve dayanışma yaparak iktisadi sorunları kolaylıkla aşabileceğini ifade etmektedir. Ortalık ekonomisi yaklaşımı günümüz sorunlarına da sistematik sorunların kaynaklık ettiğini eğer sistematik bir çözüm üretilebilirse insanların çok kolay bir şekilde uyum içinde çalışabileceğini iddia etmektedir.

Tarih boyunca insanların, normal durumlarda, ihtiyaçlarını giderme konusunda işbirliği ve dayanışmaya gittiği, karşılaştıkları sorunları bir arada giderdikleri ve ihtiyaçlarını birlikte temin ettikleri görülmektedir. Özellikle ilk dönemlerde ihtiyaçların ortak temini ve kaynakların ortak tasarrufu oldukça yaygındır. Sonrasında pazar ve piyasa anlayışının yerleşmesi, pazara yönelik meta üretiminin başlaması ile birlikte sınıf ayrımının belirginleştiği ve üretim faktörlerinin çeşitlenmeye başladığı görülmektedir. Bu çeşitlenme zaman içinde işbirliği anlayışının başkası hesabına çalışma anlayışına evrilmesi ile günümüze kadar gelmiştir.

Tarihsel gelişimi kendi yaklaşımı ile mülkiyet, üretim ve bölüşüm açısından inceleyen Ortaklık Ekonomisi; iktisadi gelişme evrelerini tüketim mallarında mülkiyet devri, üretim araçlarında mülkiyet devri, mal mübadelesi devri ve emek mübadelesi devri olarak sınıflandırmakta, gelinecek son evreninde ortaklık evresi olacağını ifade etmektedir.

Tam ortaklık yapısının olduğu ve toplayıcılık ve avcılık aşamalarından oluşan tüketim mallarında mülkiyet devri iktisat tarihi düşünürlerinden Bucher’in ev ekonomisi, B. Hildebrand’ın tabii ekonomi, W.W. Rostow’un geleneksel toplum ve Karl Marks’ın ilkel komün olarak sınıflandırdığı devirdir. Baskın ortaklığın gözlemlendiği üretim araçlarında mülkiyet devri ise F. List’in çobanlık ve çiftçilik olarak ifade ettiği döneme tekabül etmektedir. Ortaklık yapısının gittikçe zayıfladığı -başkası hesabına çalışmanın yaygınlaştığı- zayıf ortaklık dönemi mal mübadelesi devridir. Bu devir diğer düşünürlerde örneğin; K. Bücher’de Şehir ekonomisi ve milli ekonomi, B. Hildebrand’da para ekonomisi, Karl Marks’ta ise feodalizm olarak ifade edilmektedir. Mal mübadelesi olarak ifade edilen zayıf

⁶ “Yanlış gidebilen her şey yanlış gider” ifadesi Murphy Kanunu olarak geçmektedir. Buna göre herhangi bir şey başıboş bırakıldığında olması arzulananndan ziyade olması istenmeyene – yanlışla yönelimlidir, gidecektir (Novak, 1982: 75)

⁷ “Herkesin herkesle savaşı” söylemi eski Yunan medeniyetinden günümüze kadar uzanan ve toplumların sürekli olarak bir çeşit savaş-çatışma içinde olmasına işaret eden bir söylemdir (Nietzsche, 2007: 170).

ortaklık dönemini takiben ortaya çıkan emek mübadelesi dönemi ortaklık yapısının sıfır olduğu, yani üretim sürecinde tekeli (siyasi tekel olarak sosyalizm, sermaye tekeli olarak kapitalizm) yapının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu gelişme seyrinin sonucunda üretime katılanların üretimden katkıları nispetinde pay alacakları adalet ve hakkaniyet merkezindeki ortaklık evresine geçileceği, ortaklık ekonomisinin uygulamaya konulacağı düşünülmektedir.

Ortaklık ekonomisi mevcut sistemlerin sorununun, Ricardo'nun da belirttiği üzere, servetin nedenleri üzerinde yoğunlaşmak ve esas meseleyi yani bölüşüm ilişkilerini göz ardı etmek olduğunu ifade etmektedir. Ortaklık ekonomisi hakkı üstün tutan silm düşüncesiyle, üretime katılan faktörler arasında bölüşümün adalet ve hakkaniyet merkezinde uyum ve koordinasyon ile sağlanmasını, böylece gelişmenin daha kolay ve hızlı gerçekleşeceğini ifade ederek, çatışma yerine dayanışmayı esas alan yapısı nedeniyle iktisadi sorunlara kalıcı cevap verebileceği iddia etmektedir.

5.1. Tanım Olarak Ortaklık Ekonomisi

Ortaklık ekonomisi⁸: toplulukları oluşturan bireyler ve sosyal grupların ihtiyaçlarını karşılamak için kendi istekleriyle işbirliği yapmalarını ve aralarındaki dayanışmayı, ortak iradelerinin ürünü olan serbest anlaşmalarla düzenlemelerini içeren bir ekonomik sistemdir (Ersoy, 1986: 129). Sistem, üretim süreci sonucunda ortaya çıkan fazlalığın üretime katılan faktör sahipleri arasında, serbest sözleşmeye dayalı bir şekilde paylaştırılmasını temel almaktadır.

Ortaklık ekonomisi sisteminde; sistemin kendine özgü tanımları ile çerçevesi belirlenen üretim faktörleri, üretim süreci sonucunda ortaya çıkan hâsıladan paylarını sözleşmeleri nispetinde (yüzdeler olarak) almaktadırlar. Zarar söz konusu olması durumunda faktör sahiplerinin gelirleri yine sözleşme üzerinden belirlendiği şekilde düşmektedir. Böylece üretime başlanmadan kâr ve zarar paylaşımı sözleşme ile tayin edilir. Bu durumda faktör sahiplerinin üretim sürecinde kâr ve zarar paylaşımı söz konusu olduğu için, sorumluluk üstlendiği ve aktif katılım göstermek durumunda oldukları belirtilir. Çünkü belirtildiği üzere bu sistemde faktör sahiplerinin getirisi kâr durumunda artarken zarar durumunda düşme göstermektedir.

⁸ Belirtmekte fayda vardır ki bu bölümde Ortaklık Ekonomisi üzerine Türkiye'de ilk çalışmaları yapan Prof. Dr. Arif ERSOY'un 1986 yılında yazmış olduğu İktisadi Müessesleşme Tarihi isimli kitabından oldukça istifade edilmiş, kitap çerçeve ve muhteva açısından temel alınmıştır.

Sosyalist iktisadi sistemde, üretimin sorumlusu ve planlayıcısı devlet-kumanda heyeti-planlama heyetidir. Emek sahipleri üretimin riskini bütünüyle bu üst yapıya yani siyasi tekele devretmiş durumdadır. Bu yapı gereği emek sahipleri sadece üzerlerine düşen ödevleri-görevleri yerine getirmekte, yenilikler ve üstün performans gösterme çabası içine girmemektedir. Bunun sonucunda da sosyalist sistem üretkenliği sağlayamama sorunu ile karşılaşmış, uygulandığı ülkelerde ihtiyaçları karşılamada sorunlar yaşamıştır. Kapitalist ekonomide ise üretim sürecini yöneten ve kâr ve zararı üstlenen kapitalist-girişimcidir. Faktör sahipleri, üretime yönelik olarak kapitalistin kullanımına sundukları faktörler karşılığında ücret, faiz ve rant gelirleri elde ederlerken, kapitalistin zarar etmesi durumunda tüm faktör sahipleri (getirileri riske girdiği için) dolaylı olarak zarar görmektedir.

Ortaklık ekonomisinde ise üretim sürecinin sahibi ve yöneticisi ne tek başına siyasi tekel (sosyalist planlama heyeti) ne de kapitalist tekeldir. Üretim süreci bir bütün halinde üretime katkıda bulunan faktör sahiplerinin üstleneceği ve sonuçlarına katlanacağı bir süreçtir. Bu şekilde ortaklık ekonomisinde üretim çok boyutlu katılım ile gerçekleşmektedir. Üretim kararları sadece bir merkezin kararları olmaktan sıyrılarak üretime katılan bütün faktörlerin desteği ile alınmış olmaktadır. Bu çerçevede ortaklık ekonomisi; üretim sürecinin başlangıcında, üretime yönelik kararların faktör sahipleri tarafından karşılıklı rıza ve irade ile alındığı, üretim süreci sonucunda da fazlalığın veya zararın üretime katılan faktörler arasında sözleşmeye binaen paylaşıldığı bir ekonomik sistem olarak tanımlanmaktadır.

Ortaklık ekonomisine dair çalışmalar farklı coğrafyalarda birçok bilim insanı tarafından yürütülmektedir. Ortaklık ekonomisine dair öncül çalışmalardan biri Harvard Üniversitesi öğretim üyesi Martin L. Weitzman'ın 1984 yılında yayınlamış olduğu "The Share Economy – Conquering Stagflation (Ortaklık Ekonomisi – Stagflasyonun Fethi)" isimli kitabıdır. Weitzman kitabına 'daha iyi bir yol var' başlığı ile başlamış, ortaklık ekonomisi modeline dair önemli bir eser ortaya koymuştur. Weitzman, özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında kendisini hissettiren stagflasyona karşı ortaya attığı önerisinde üretim faktörlerinden sadece ücretleri ele almış, stagflasyondan çıkışın işgücü ücretlendirme şeklinde değişiklik yapılması ile mümkün olacağını, stagflasyonla mücadelede makro önlemler yerine mikro açılımlar gerektiğini ifade etmiştir. Weitzman, işçilere sadece ücret ödemenin yerine onlara ortaklık verilmesi durumunda bu durumun işsizlik oranını azaltacağını ve üretimi arttıracığını, yani bu durumdan hem firmaların hem de toplumun kârlı çıkacağını General Motors firması örneği üzerinden anlatmıştır (Weitzman, 1984: 1-5).

Weitzman ortaklık ekonomisi önerisinin mikroekonomi açısından yapacağı katkının yanında makroekonomik açıdan da faydalı olacağını belirtmiştir. Weitzman; “ekonomideki işsizlik ve enflasyon gibi sorunları gidermek için yapılan müdahalelerin dengesizliği körüklediğini, piyasa benzeri bir yapı ile daha yumuşak müdahaleler yapılarak bu sorunların kolaylıkla giderilebileceğini, getiri paylaşımı – ortaklık – yapısının yaygınlaşması ile bu müdahalelerin aşağı yukarı otomatikleşmiş bir şekilde zarar vermeden gerçekleşeceğini, böylece şokların atlatılabileceğini” (Weitzman, 1985: 41-42) belirtmiştir.

Weitzman’ın düşünceleri üzerine birçok araştırma yapılmış, Yale üniversitesinde “The Share Economy Symposium – Ortaklık Ekonomisi Sempozyumu” düzenlenmiştir. Ayrıca Amerikan Ulusal Ekonomik Araştırmalar Bürosu adına analiz yapan Prof. Russell Cooper, “ortaklık ekonomisinin eksik noktalarının varlığıyla birlikte tutarlılığının olduğunu, diğer sektörlere pozitif dışsallık sağlayacağını” (Cooper, 1985: 30) matematiksel izahlar doğrultusunda belirtmiştir. Bir diğer matematiksel analiz ise Stirling Üniversitesi’nden R.A. Hart tarafından yapılmış ve sonuç olarak “ücretlerde kâr paylaşımının işgücünün sabit maliyetinin ayrıca dikkate alınması koşulu ile ölçek etkisinin ikame etkisini domine edeceğini ve istihdamda net artışın gözlemlenebileceğini” (Hart, 1990: 13-14) ifade etmiştir. ‘Ortaklık Ekonomisi Stagflasyonu Yenebilir mi?’ diye soran William Nordhaus ise yine yapmış olduğu detaylı matematiksel izahta “sabit ücret uygulamasından ortaklık yapısına geçişin kapitalist ekonomide büyük bir dönüşüm meydana getirmesinin pek olası olmadığını” (Nordhaus, 1988: 216) ifade etmiştir.

Prof. Dr. Arif Ersoy ise Weitzman’dan bağımsız şekilde ortaklık yapısını tarihsel gelişiminden itibaren ele almış ve üretim faktörlerini yeniden tanımlayarak ortaklık mekanizmasını bütün faktörlere uygulamış, mevcut sistemlerden ortaklık ekonomisine geçişin nasıl sağlanacağına dair koşulları belirtmiştir. Böylece A. Ersoy’un, çok daha kapsamlı ve etken bir model oluşturduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

5.2. Ortaklık Ekonomisinin Kurumları

Ortaklık ekonomisi kurumları itibariyle kapitalizme ve sosyalizme benzerlik göstermektedir. Ancak bu benzerlik ortaklık ekonomisinin karma ekonomik yapı olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü gerek tanım, gerek işleyiş gerekse de sonuç bakımından mevcut iktisadi sistemlerden temelden sonuca kadar farklıdır.

Ortaklık ekonomisi; özel mülkiyeti imar şartı ile, sözleşme serbestliğini insan hakları ile, girişim ve çalışma hürriyetini faydalı ve meşru işler kapsamında ve serbest piyasayı da spekülasyondan (vurgunculuk) arındırılma ve rekabetin devamlılığı kaydı ile kabul etmektedir. Bu kurumlarının yanı sıra ortaklık ekonomisi planlama kurulunu makro hedefler belirleme ve para piyasalarının işleyişinde olmak kaydı ile kurum olarak kabul etmektedir.

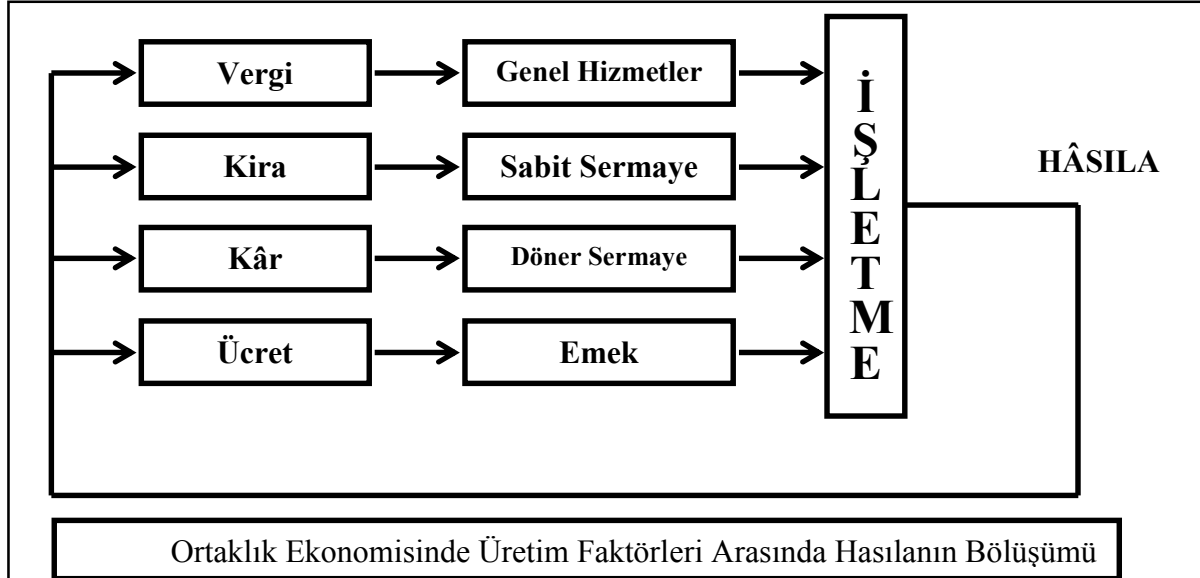
Ortaklık ekonomisinde iktisadi faaliyetleri düzenleyen temel kuruluşlar; üniversiteler, sivil iktisadi kuruluşlar, borsa ve devlettir. Kapitalist sistemde sistemin belirleyicisinin sermaye, sosyalizmde de merkezi planlamanın olduğu belirtilmiştir. Ortaklık ekonomisinde ise bu vazife bütün faktörlere paylaştırılmaktadır. Üniversiteler bireylerin ve firmaların iktisadi faaliyetlerinde aktif olarak yer almakta ve temel yönlendirici ve aydınlatıcı olarak kabul edilmektedir. Sivil iktisadi kuruluşlar, muamele - işlem, muhasebe, muhafaza, hukuki danışmanlık - avukatlık, kredi ve kefalet, tanıştırma ve bilgi sağlama, tanıtma ve pazarlama, hakemlik, kalite geliştirme ve denetleme, sosyal yardımlaşma ve benzeri hizmetleri firmalara sağlamakta ve böylece maliyetleri en aza indirmede – rekabet ortamını sağlamada – işlev görmektedir. Serbest piyasa mekanizmasının kabul edildiği ortaklık ekonomisinde sistemin kalbi pozisyonundaki borsa ise toprak senetleri, tüketim malları senetleri, inşaat malzemeleri senetleri ve altın senetlerinin alınıp satıldığı mal piyasası, para ve kredi piyasası, emek piyasası ve sermaye piyasasından oluşmaktadır. Bu piyasalarda iktisadi faaliyetlerin şeffaf bir şekilde işleyeceği öngörülmektedir. Ortaklık ekonomisinde devlet ise hakem rolünü üstlenmekte, faktör sahipleri arasındaki ilişkinin adil bir şekilde gerçekleşmesini sağlamakla vazifelendirilmiştir (Ersoy, 1986: 132-136).

5.3. Ortaklık Ekonomisinde Üretim Faktörleri ve Bölüşüm

İktisadi sistem, birçok farklı tanımlaması olmakla birlikte her şeyden önce bir üretim ve gelir dağılımı yöntemi olarak ifade edilebilmekte, hangi mal ve hizmetler, hangi yöntemle, kimin için üretilecek sorusuna en iyi cevabı aramaktadır (Öçal ve diğerleri, 1997: 43). Özellikle “üretilen mal ve hizmetler kimler için üretilecek?” sorusu sistemlerin farklılaşmasını sağlamaktadır. Bir sistem önerisi olarak ortaklık ekonomisi de mevcut sistemlerdeki krizin üretim faktörlerinin tanımlanmasındaki eksiklik ve yanlışlıklardan olduğunu ifade ederek, kendi kurumsal yapısı doğrultusunda üretim faktörlerini tanımlamakta, böylece bölüşüm meselesine köklü bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

Ortaklık ekonomisi tanımlamasıyla üretim faktörleri ve bu faktörlerin gelirleri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1: Ortaklık Ekonomisinde Üretim Faktörleri ve Gelirleri

Burada üretim faktörlerinin, hâsıladan ne kadar pay alacakları, işin niteliğine göre sözleşmelerde belirtilecektir, üretimin artmasına bağlı olarak tarafların payı artacak, azalmasıyla da düşecektir, ürettiği malın iktisadi önemine ve devlete verdiği vergi oranına göre teşebbüsler kredi alacaklardır (Ersoy, 1986: 137).

Şekilden anlaşılacağı üzere Ortaklık Ekonomisinde tanımlanan üretim faktörleri klasik iktisat düşünürlerinin tanımladıkları ve sonrasındaki düşünürlerin takip ettikleri üretim faktörlerinden farklıdır. Klasik iktisat düşünürleri üretim faktörlerini ilk bölümde ele aldığımız şekilde; emek, sermaye, tabiat ve müteşebbis olarak ele almışlardır. Yine hatırlanacağı üzere bu faktör sahiplerinin elde edecekleri gelirleri de sırasıyla ücret, faiz, rant ve kâr olarak belirtmişlerdi. Ortaklık Ekonomisinde ise üretim faktörleri Genel Hizmetleri yerine getiren müessese (genel anlamda Devlet), Sabit Sermaye, Döner Sermaye ve Emek'ten oluşmaktadır. Sırasıyla bu faktörlerin gelirleri ise Vergi, Kira, Kâr ve Ücrettir.

5.3.1. Genel Hizmetler ve Vergi

Topluluğun temel ihtiyaçlarını giderme ve iktisadi yaşamını düzenleme vazifesi, geniş anlamda devlet olarak ifade edilen, meşru idare tarafından üstlenilmektedir. Devlet, muhatabı olan vatandaşlarının ihtiyaçlarını (asayiş, altyapı, sağlık vb. kamusal mal ve hizmetler) giderme doğrultusunda üretime katılmaktadır. Bu katılımının sonucunda verdiği hizmete

karşılık olarak vergi geliri elde etmektedir. Devlet eğer herhangi bir üretim sürecine ilave bir katkıda bulunursa anlaşma doğrultusunda daha yüksek vergi talep etme hakkına sahiptir. Bunun tersi yani vazifelerini yerine getirememesi durumu olursa da zayıf karşılama doğrultusunda vergi alacağından indirimine gitmesi veya zararı üstlenmesi söz konusudur.

Ortaklık ekonomisinde devlet makro anlamda bir ortaklıktır. Bütün vatandaşlar devletin tabii ortağı olarak devlete kendilerine hizmet etmesi için vergi ve yetki vermektedir. Ayrıca devlette vatandaşlarına-ortaklarına iktisadi faaliyetlerde yaptıkları katkının önemi ve devlete verdiği vergi oranı nispetinde kredi sağlamaktadır. Diğer ifade ile devlet aynı zamanda büyük bir banka misali vatandaşların üretken ve reel faaliyetlerde kullanabileceği kredileri sağlayan kurumdur. Buradan hareketle Ortaklık ekonomisinde kredi ilişkilerinin devlet tarafından gerçekleştirildiği yani faiz merkezli bankaların revize olarak yatırım ve katılım merkezli hale geleceklere ifade edilmektedir.

Klasik düşünürlerin ortaya koydukları üretim faktörlerinde devlet yer almamaktadır. Bu durum uygulamada sorunların çıkmasına sebep olmaktadır. İktisadi hayatın sabit gerçeklerinden biri olması sebebiyle devletin üretim faktörleri arasında yer alması gerekmektedir. Devletin elde edeceği vergi geliri, devletin kamusal hizmetleri yüklenmesi karşılığında alacağı temel vergi oranı ile sözleşmeye bağlı kalmak kaydıyla isteğe bağlı olarak yaptığı ilave katkının doğurduğu pay olarak iki aşamadan oluşmaktadır. Diğer bir ifade ile biri sabit temel vergi diğeri isteğe bağlı değişken vergi olmak üzere iki çeşit vergi söz konusudur.

5.3.2. Sabit Sermaye ve Kira

Sabit sermaye; bina, arsa, makine gibi işletme aktifinde bulunan üretim süreci sonunda şekil değiştirmeden kalan sermaye türüdür. Sabit sermaye sahipleri üretime mevcut sabit sermayeleri kadarıyla üretime katılırlar ve bunun karşılığında kira geliri elde ederler. Bu kira geliri hâsıla ile orantılı olacak, sabit olmayacaktır (Ersoy, 1986: 137). Dolayısıyla sabit sermayeyi üretim sürecinde kullanan firmaların gelirinin artması durumunda sabit sermaye sahibinin kira geliri artacaktır. Bu durumun tam tersi de söz konusudur. Yani işletmenin iş yap(a)maması durumunda sabit sermayenin getirisi olan kira ona göre düşecektir.

Kira düzeyi ve şartlara göre sabit sermayenin payı, üretim sürecine katılan diğer kesimler ile sabit sermaye sahipleri arasında yapılacak olan anlaşma doğrultusunda belirlenecektir.

5.3.3. Döner Sermaye ve Kâr

Döner sermaye; üretim sürecinde kullanılan ve sürecin sonunda şekil değiştirerek üretime doğrudan katkıda bulunan sermaye çeşididir. Üretime şekil değiştirerek katkıda bulunması sebebiyle üretimden doğan riskin büyük kısmını ‘döner sermaye’ üstlenmektedir. Ortaklık ekonomisinde üretim sürecine doğrudan katkıda bulunan ve riski üstlenen döner sermaye bu katkısının karşılığında kâr geliri elde etmektedir. Üstlenilen risk doğrultusunda elde edilen kazanç arttıkça döner sermaye sahiplerinin “kâr” geliri artacak, gelir düştükçe de azalacaktır (Ersoy, 1986: 137).

5.3.4. İşçiler ve Ücret

İşçilerin ücret gelirleri emek piyasasının işleyişi doğrultusunda şekillenecektir. İşçiler de ücretlerini, hâsılanın artışına bağlı olarak artan ve azalan bir oranda alacaklardır. Hâsılanın düşmesine bağlı olarak, işçinin ücreti asgari ücret düzeyinin altına düşünce, işçi, sosyal dayanışma fonundan ücreti asgari ücrete tamamlayacak kadar yardım alacaktır. Böylece firma üretim yapmadığı zaman sabit masraflar en aza indirilmiş olacak; üretim arttırıldığı oranda da üretim faktörlerinin payı yükselecektir (Ersoy, 1986: 137-138).

Günümüzdeki koşullardan da bilindiği üzere bir işçinin aç kalma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu bir ortamda serbest pazarlık şartları oluşmayacaktır. Bu sebeple işgücü piyasasının sağlıklı işleyebilmesi için devlet herkesin yaşamasında gerekli olan temel şartları sağlayacak, garanti edecektir. İşsizlik sigortası, dayanışma ortaklıkları vb. yollar ile işçiye yaşamını devam ettirebilme imkânı tanıyacak, böylece emek piyasasında serbest antlaşmalar yapılabilecektir. Diğer taraftan iktisadi girdi olması sebebiyle emeğe kredi verilecek ve bu sistem geliştirilerek serbest anlaşma sistemi tamamen kurulmuş olacaktır. İşverene kredi çalıştıracığı işçi sayısına göre verilecek ve böylece emek serbest pazarlık ortamına tam anlamıyla kavuşmuş olacaktır (Akdemir, 1990: 140).

Yukarıdaki şekilde üretimin dağılımında girişimciye yer verilmemiştir. Çünkü girişimci, eğer devlet ise vergi almakta, sabit sermaye sahibi ise kira, döner sermaye sahibiyse kârdan pay almaktadır. Şayet yalnız emeği ve zihinsel gücüyle üretime katılmakta ise ücret olarak ayrılan hâsıladan pay alacaktır (Ersoy, 1986: 138). Klasik okulda girişimci üretime yönetici olarak katılan ve riski üstlenen kişi olarak ifade edilmiş, ayrı bir faktör olarak ele alınmıştır. Ortaklık ekonomisinde ise üretimin riski bütün faktörlere dağılmaktadır. Yönetim açısından ise özellikle son yıllarda yönetimin ayrı ve çok önemli bir faktör olarak ortaya

çıkacağı, iktisadi faaliyetlerde çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu sebeple sistemin özüne aykırı olmayacak şekilde müteşebbisin getirisinin üslendiği yönetim yükü nispetinde ücret (veya diğer gelirler) + hisse karşılığı olacağı ifade edilebilir.

Üretimin paylaşılmasının, belirtildiği gibi, tarafların tamamen serbest iradeleriyle yaptıkları anlaşmalarla düzenleneceği öngörülmektedir. Böylece üretim sonucu ortaya çıkan fazlalık üretime katılanlar arasında anlaşma doğrultusunda paylaşılacak, her faktör sahibi rıza ve iradesi ile kabul ettiği oranda kârı veya zarar durumunda zararı alacaktır.

5.4. Ortaklık Ekonomisinin İşleyişi

Ortaklık Ekonomisinde gelir bölüşümü, üretimde sürece katılan bütün faktörlerin risk ve getiri ortaklığı ile belirlenmektedir. Böylece üretim sonucu olumsuz bir durumun ortaya çıkması durumunda risk paylaşıldığı için bütün faktörlerin geliri düşecek, aynı şekilde getiri artınca bütün faktörlerin geliri artacaktır.

İktisadi hayatın adalet ve hakkaniyet temelinde organizasyonunu hedefleyen ortaklık ekonomisi iktisadi faaliyetlerde çatışma yerine dayanışmayı ön plana çıkarmaktadır. Sistemin öngördüğü devlet, bütün sosyal grupların (işçi, işveren, sermayedar vb.) ilişkilerinde hakem rolü üstlenecek, tarafgirlik yapmayacaktır. Üniversiteler üretim süreçlerine doğrudan katılım sağlayacak, bilginin iktisadi olayların lokomotif olması sağlanacaktır. Böylece sistemin işleyişi bilimsel bilgi üzerinden şekillendirildiği için sistematik riskler azaltılmış olacak, güven duygusu artacaktır.

Ortaklık ekonomisi sağlıklı fiyatın oluşması için piyasanın işleyişine müdahale edilmesine karşıdır (vurgunculuk dışında). Sistemin işleyişinde borsa önemli yere sahiptir. Borsada meşru dairede her çeşit piyasa ihtiva edilecek, fiyatların şeffaf bir şekilde ortaya çıkması sağlanacaktır. Sistem, piyasa mekanizmasının işleyişinde rekabet koşullarının yerleştirilmesi, rekabetin sürekliliği ve derinleşmesi için sivil yapılara fonksiyon yüklemektedir. Sivil iktisadi kuruluşların firmalara sağlayacağı (maliyet düşürücü) hizmetler bu kapsamda ele alınmaktadır.

Ekonomik kararlar ve riskler bütün olarak üretime katılanlar arasında alınacaktır. Böylece bugünkü anlamda patronluk ve patronluğun yan etkileri -üretime doğrudan katkısı bulunmayan keyfi olarak istihdam edilen birimler- söz konusu olmayacak, kaynaklar tam ve etkin kullanılacaktır. Performansın belirleyici olduğu sistemde iç denetim olacağı için

lüzumsuz denetim mekanizmalarına gerek kalmayacaktır. Riski bütün faktörler üstlendiği için kayıt dışı gibi usulsüz işlem yapma riskine katlanacak kişi sayısı artacak, böylece kayıt dışı çalışma oranı düşecektir. Kazanç bütün faktörler arasında paylaşılacağı için üretime yönelik yenilik arayışları firmaların bütün müstahdemi tarafından yapılacak, yenilikler süregelen biçimde artacaktır. Kuvveti üstün tutan görüşün aracı olarak görülen faiz, sistemin işleyişinde dışlanmıştır. Faizin üstlendiği sermayenin alternatif maliyeti olması ve yatırımların karlılığı açısından üstlendiği çita vazifesini ortaklık ekonomisinde borsa üstlenmektedir. Böylece sistemde sömürü ortadan kaldırılmakta, insanların hak ettikleri kadar elde ettikleri bir yapı kurulmuş olmaktadır.

Ortaklık ekonomisinin işleyişine dair somut örnekler günümüzde yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır. Bunlara, performansa dayalı ücretlendirme uygulamalarının yaygınlaşması, borsaların dünya çapında yaygınlaşması ve etkinleşmesi, endüstriyel demokrasi anlayışının firmalarda uygulamaya geçmeye başlaması örnek olarak gösterilebilir.

6. Sonuç

Bireylerin kendi çıkarları peşinde koşmalarının toplumun gelişmesini sağlayacağına dair düşüncenin sistematikleşmiş hali olan kapitalizm; özel mülkiyet ve veraset hakkı kurumu, sözleşme özgürlüğü, serbest girişim ve çalışma hürriyeti ve piyasa mekanizması – fiyatlar sistemi kurumları ile işlemekte ve günümüzde birçok ülke tarafından büyük oranda benimsenmektedir. Kolektif çıkarları esas alan sosyalizmde ise toplumun gelişmesinin toplumu temsil eden otorite tarafından yönlendirilmesini esas alınmaktadır. Bu doğrultuda özel mülkiyeti reddeden sistem olan sosyalizm başta Sovyetler Birliği olmak üzere birçok ülkede uygulanmış ve bir kısmında değişik biçimlerde halen uygulanmaya devam etmektedir.

Siyasetten tarihe kadar birçok alanda etkileri görülen iktisadi sistemlerin özellikle son yüzyılda insanların ihtiyaçlarını gidermekten uzak oldukları, hatta sorunlardan beslenerek varlıklarını şekil değiştirerek dahi olsa devam ettirdikleri görülmektedir. İnsan ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olan bu sistemler yerine yeni bir sistemin kurulması ihtiyacı söz konusudur. Son yıllarda dünya çapında yaşanan sosyal patlamalar ve ciddi ekonomik krizler yeni sistem ihtiyacının boyutunu gözler önüne sermektedir.

Eski çağlardan bu güne kadar, iktisadi bakımdan iki grup anlayış hep ayakta kalabilmiştir. Bunlardan birincisi “iktisadi olayların analizini yapanlar”, ikincisi ise “ideal

sistemler kurma peşinde olanlar”dır (Baltacıgil, 1967: 15). Bugün içinde bulunduğumuz sorunların analizi ve teşhisi için birçok çalışma yapılmaktadır. Ancak bu sorunların giderilmesi doğrultusunda yapılan çalışmalar oldukça azdır. İktisadın “normatif” değil, “pozitif” bir bilim olduğunun kabul edilmesi ile yani ‘olması gereken’ ile değil ‘olan’ ile ilgilenmesi gerektiğinin kabul edilmesiyle mübadele ve üretimde optimaliteye nasıl ulaşılabileceğini gösteren koşulların belirlenmesi konusuna yoğunlaşan bir yaklaşım benimsenmiş olması, sistematik çözüm önerilerinin yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Maalesef bu yaklaşım doğrultusunda bölüşümün optimal koşulları sağlayıp sağlamadığı üzerinde durulmuş ama bunun adil olup olmadığı meselesi iktisat biliminin sınırları dışında tutulmuştur (Erim, 2007: 253). Ancak bu durumun son krizler neticesinde değişmeye başladığı düşünülmektedir. “Nerde hata yaptık?” ve “şimdi ne yapmak gerekir” soruları iktisatçıların gündemini işgal etmeye başlamıştır.

Ortaklık ekonomisine yaklaşımında göre, kuvveti üstün tutan çatışmacı zihniyetin yansımaları olan sistemler -kapitalizm ve sosyalizm- yerine hakkı üstün tutan dayanışmacı zihniyetin –silm sosyal düşüncesinin- hâkim olduğu bir sisteme ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda sistematik temelde adalet ve hakkaniyet olan ortaklık ekonomisinin belirtilen yapı ve çerçevesiyle mevcut iktisadi sistemlerden farklı olduğu, toplumların ihtiyaçlarını karşılamaya daha yatkın olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AKDEMİR, Süleyman, (1990), **Sosyal Denge I Devlet Yapısının Tarihi Seyri**, İşaret Yayınları, Ankara.

AKDEMİR, Süleyman, (1992), “Emeğin Sosyal ve Ekonomik Değeri”, Yay. Koor. Keramet Arslan, **Sosyal Devlet**, Ankara: Özçelik-İş Sendikası Eğitim Yayınları No:9, ss. 11-24.

ALKİN, Erdoğan; YILDIRIM, Kemal; ÖZER, Mustafa, (2009), **İktisada Giriş**, Açık Öğretim Fakültesi Yayını 785, Ed: İlyas Şıklar, Eskişehir.

AYDIN, M. Kemal, (2003), “Kapitalizm ve Kriz”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2003 / Cilt 2, ss: 1-10.

BAKIRCI, Fahri, (2004), **John Locke’da Mülkiyet Anlayışı**, Babil Yayıncılık, İstanbul.

BALTACIGİL, Asım, (1967), **İktisat**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayın No: 6, Trabzon.

BEGG, David; FISCHER, Stanley; DORNBUSCH, Rudiger, (2008), **Economics**, McGraw-Hill Higher Education.

BEGG, David; FISHER, Stanley; DORNBUSCH, Rudiger, (2005), **İktisat (sekizinci baskı)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

BIÇKI, Doğan, (2001), “Batı Düşüncesi, Liberal Kapitalizm ve Çevre”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, ss: 33-42.

BOCUTOĞLU, Ersan, (2012), **İktisadi Düşünceler Tarihi**, Murathan Yayınevi, Trabzon.

BRIE, Michael ve SPEHR, Christoph, (2009), **Sosyalizm Nedir?**, Roza Lüksemburg Vakfı – kozmopolit.com, Çev. Murat Çakır, http://www.koxuz.org/koxuz/files/sosyalizm_nedir.pdf Erişim: 17.04.2013

CAMPANELLA, Tommaso, (1623), Güneş Devleti – Ing: The City of the Sun Italian: La città del Sole; Latin: Civitas Solis, http://www.fcsh.unl.pt/docentes/rmonteiro/Pdf/1602%20City%20of%20the%20Sun2_Campanella.pdf, Erişim:02.10.2013

CASE, Karl E.; FAIR, Ray C.; OSTER, Sharon M., (2011), **Ekonominin ilkeleri**, Palme Yayınevi, Çeviren: Ertuğrul Deliktaş vd., Ankara.

COOPER, Russel, (1985), “Sharing Some Thoughts on Weitzman’s The Share Economy”, **NBER –Working Paper: 1734**, <http://www.nber.org/papers/w1734.pdf>, Erişim: 16.06.2012

EKİNCİ, Nazım Kadri, (2011), **Modern Mikro İktisat**, Efil Yayınevi, Ankara.

ERİM, Neşe, (2007), **İktisadi Düşünce Tarihi**, Palme Yayıncılık, Ankara.

ERSOY, Arif, (1986), **İktisadi Müessesleşme Tarihi – İktisadi Kalkınmanın Tarihi Seyri**, Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Tarihsel Araştırmalar Serisi NO: 1.

ESKİ, Hasan, (2007), **Ekonominin Temel İlkeleri**, Gazi Kitabevi, Ankara.

GALBRAITH, John Kennet, (2009), **İktisat Tarihi Geleceğin Aynası Olarak Bugün**, Dost Kitabevi, Çeviren: Müfit Günay, Ankara.

HAHNEL, Robin, (2006), **İktisadi Adalet ve Demokrasi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

HAMİTOĞULLARI, Beşir, (1982), **Çağdaş İktisadi Sistemler**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 508, Ankara.

HAN, Ergül, (2006), **İktisada Giriş I**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

HART, Robert A., (1990), “Profit Sharing And Work Sharing”, **Elsevier Science Publishers B.V. North-Holland, Economics Letters** : 34 , Ss: 11-14, <http://ideas.repec.org/a/eee/ecolet/v34y1990i1p11-14.html> Erişim: 02.03.2013

HUBERMAN, Leo, (1984), **Sosyalizmin Alfabeti**, Sol Yayınları, Ankara <http://www.ozgurluk.info/kitaplik/pdf/SosyalizminAlfabeti.pdf> Erişim: 11.05.2013, Ankara

KAZGAN, Gülten, (2011), **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 16. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

KUYUCUKLU, Nazif, (1995), **İktisadi Olaylar Tarihi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

KÜÇÜKKALAY, A. Mesud, (2010), **İktisadi Düşünce Tarihi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

LIPPIT, Victor D., (2005), **Capitalism**, Routledge Taylor&Francis Group, New York.

McGUIGAN, Jim, (2009), **Cool Capitalism**, Pluto Press, New York.

MORE, Thomas, (1997), **Utopia**, Cem Yayınevi, Çeviren: Selahattin Eyüboğlu - Vedat Günyol, İstanbul.

NIETZSCHE, Friedrich Wilhelm, (2007), **On the Genealogy of Morality**, Ed. Keith Ansell-Pearson, Cambridge University Press, Cambridge.

- NOBBS, Jack ve HOPKINS, Ian, (1994), **Economics**, McGraw-Hill Book Company, ISBN: 0-07-707916-7.
- NORDHAUS, William, (1988), “Can The Share Economy Conquer Stagflation?”, **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. 103, No. 1, ss. 201-217, <http://www.jstor.org/stable/1882649>, Erişim: 27.09.2011.
- NOVAK, Michael, (1982), **The Spirit of Democratic Capitalism**, Madison Books, Maryland USA.
- NOVAK, Michael, (2006), **Developing Cultures – Essays on Cultural Change**, Taylor and Francis Group, Editör: Lawrence E. Harrison ve Jerome Kagan, ISBN: 978-0-415-95281, New York.
- ÖÇAL, Tezer, (1984), **İktisat**, Gazi Üniversitesi Yayınları no: 44, Ankara.
- ÖÇAL, Tezer; ÇOLAK, Ö. Faruk; ÇERMİKLİ, A. Hakan ve TOGAY, Selahattin,(1997), **İktisat**, Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
- ÖLMEZOĞULLARI, Nalan, (1998), **Bölüşüm Genel Denge ve Refah Ekonomisi**, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- ÖLMEZOĞULLARI, Nalan, (2003), **Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- ÖZGÜVEN, Ali, (2011), **İktisadi Düşünceler – Doktrinler ve Teoriler**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Nazım, (2005), “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü” , **Sosyo Ekonomi**, 2005-1, ss. 1-10.
- PARASIZ, İlker, (1996), **İktisadın A B C’si**, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- PEKİN, Tefik, (2006), **Ekonomiye Giriş**, Zeus Kitabevi, İzmir.
- SALVATORE, Dominick ve DIULIO, Eugene A., (1988), **İktisat**, Evrim Basım Yayım Dağıtım, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Cem Alpar, İstanbul.
- SAVAŞ, Vural, (2000), **İktisatın Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- SENNETT, Richard, (2006), **The Culture of the New Capitalism**, Yale University Press, London.
- SLOMAN, John, (2003), **İktisat – Mikro**, Bilim Teknik Yayınevi, Çev: Prof. Dr. Ahmet Çakmak, İstanbul.
- TURAN, Güngör ve IŞIK, Abdurrahman, (2007), **Devlet Sosyalizminden Piyasa Ekonomisine Geçiş – Reformlar ve Politikalar**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, ISBN: 978-9944-141-18-5, Bursa
- TURANLI, Rona, (1988), **İktisadi Düşünce Tarihi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- VIEIRA, Wilson de Campos (2011) “Work And War In The Evolution Of Capitalism”, Ed. Eugene N. Shelton, **Capitalism In Business, Politics And Society**, New York: Nova Science Publishers, Inc., ss. 93-104.
- WEITZMAN, Martin L., (1984), **The Share Economy** Harvard University Press.
- WEITZMAN, Martin L., (1985), “Profit Sharing as Macroeconomic Policy”, **American Economic Association**, Ss: 41-45, Erişim: 11.02.2012 <http://www.jstor.org/stable/1805568>.
- WHITEHEAD, Geoffrey, (1972), **Economics Made Simple**, W.H. Allen Co. Ltd., ISBN: 0-491-00343-9.
- YAYLA, Atilla, (2011), **Liberalizm**, 6. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara.